

FENOMÉN SLOVÁCKO

Odhalte kouzlo regionu
protkaného folklorem

ZDENĚK ŠMÝD

nastole

Fenomén Slovácko

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihynastole.cz
www.albatrosmedia.cz



Zdeněk Šmýd
Fenomén Slovácko – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS  **MEDIA**

FENOMÉN SLOVÁCKO



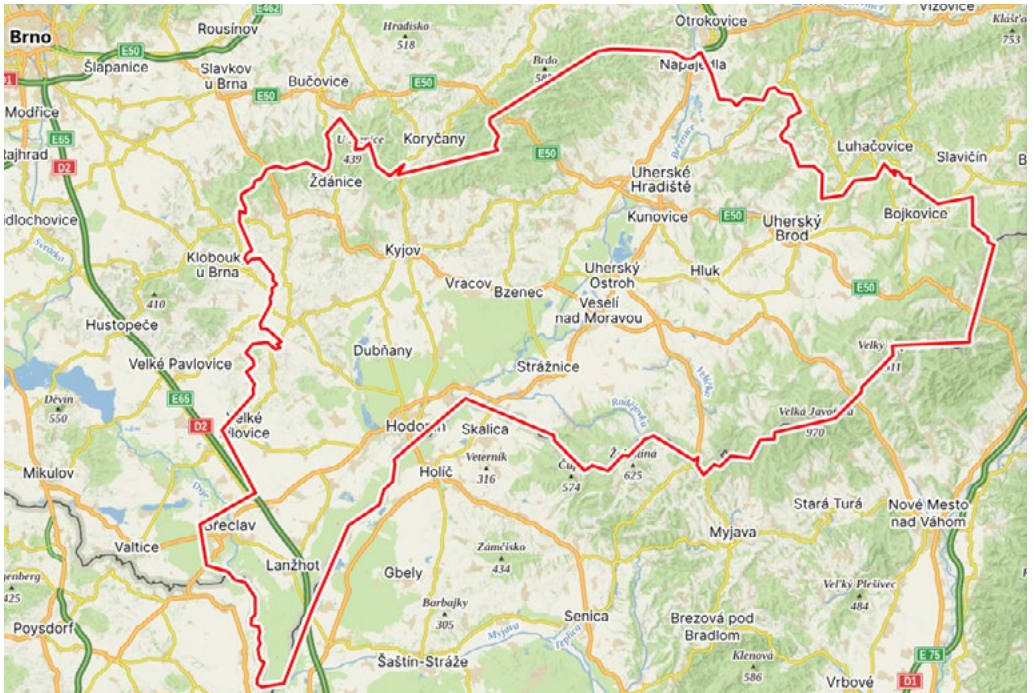
ZDENĚK ŠMÝD

„Historie je svědectvím času, světlo pravdy, život paměti,
učitelka života, zvěstovatelka dávných dob.“

Marcus Tullius Cicero

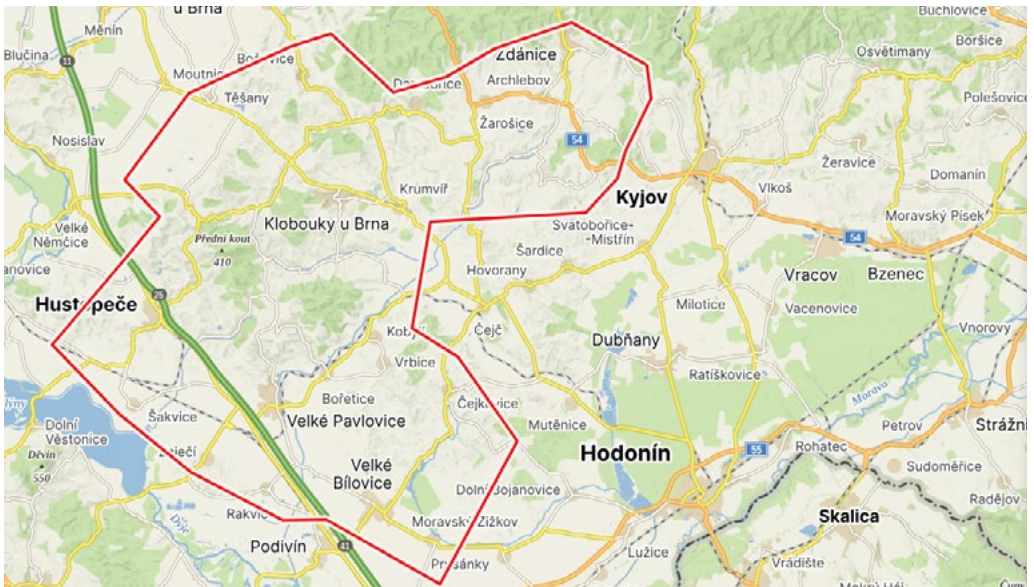
římský filozof a státník (106–43) př. n. l.

Tuto knihu věnuji své rodině.



↑ *Region Slovácko se nachází na území Zlínska, Hradištska, Hodonínska a Břeclavska.*

Zdroj: *Mapy.cz*



↑ *Hanácké Slovácko je přechodný etnografický region mezi Hanou a Slováckem.*

Zdroj: *Mapy.cz*

OBSAH



Proč „Slovácko“ a co všechno je „slovácké“	8
Nářečí anebSlovácko sa nesúdí	12
Kroje – pýcha svérázného regionu.....	19
Slovácko v UNESCO – verbuňk, jízda králů, modrotisk, ruční výroba skla.....	27
Velkomoravské kořeny a dědictví Konstantina a Metoděje	42
Lidová architektura aneb Co je žudro a obrovnávka	48
Slovácký street art – lidový ornament	60
Rok v tradicích – hody, zarážení hory, vinobraní a další zvyky.....	66
Muzika v každé dědině.....	82
Folklorní festivaly	89
Přírodní zajímavosti Slovácka	98
Hrady a zámky Slovácka	123
Vinařská turistika a cykloturistika	138
Bažův kanál.....	150
Slovácká kuchařka	156
Moderní tvář Slovácka	163
Sport na Slovácku	189
Osobnosti ze Slovácka	194



PROČ „SLOVÁCKO“ A CO VŠECHNO JE „SLOVÁCKÉ“



Co se vám vybaví, když se řekne Slovácko? Kde přesně Slovácko leží? Tyto dvě otázky zodpovídali především obyvatelé Čech v rámci průzkumu jedné kreativní agentury v roce 2018. Pro agenturu znamenaly odpovědi dvě zjištění. Za prvé: oproti jiným regionům České republiky měli respondenti u první otázky překvapivě mnoho asociací. Za druhé: ohledně určení polohy naopak tápali více než v jiných regionech. Začněme tedy polohou. Slovácko leží na jihovýchodní Moravě. Z východu a jihu ho jednoznačně ohraničují státní hranice. Po většinu délky ta se Slovenskem, v menším úseku pak s Rakouskem. Ze severu a severozápadu jsou hranice už méně jednoznačné. Přesto se zjednodušeně dá říci, že Slovácko končí tam, kde se blíží Valašsko nebo Haná. Jiné prameny pracující spíše s přírodními hranicemi a stanovují severní okraj Slovácka pomocí Žďárnického lesa a pohoří Chříby. Směrem na západ Slovácko přechází v oblast Pálavy a Mikulovska s tím, že v těchto místech byly historicky také Sudety, obývané ve velké míře německy mluvícím obyvatelstvem, které se rozhodně nehlásilo k jakémukoliv „slovanství“, tím méně pak ke Slovácku.

Pokud chceme Slovácko územně vytyčit přesněji, narazíme nejspíš na nejasnosti a rozdílné názory historiků či etnografů. Hranice etnografických regionů jsou ze své podstaty nepřesné a vždy existují tzv. přechodová území. I proto se dnes ke Slovácku hlásí možná někde méně, ale jinde naopak více obcí, než tomu bylo například před sto lety. Pohyb a mísení obyvatelstva nelze zastavit, takže přechodové oblasti se pocitově stále rozšiřují a současně vytrácejí. Už dříve se ale odborníci přeli například o konkrétní obce. Jak se už tehdy shodli, a můžeme se to dočíst například v publikaci *Moravské Slovensko* z roku 1918, pro určení oblasti Slovácka (dříve Moravského Slovenska) jsou určující hlavně dvě měřítka: jazyk a kroj. Na základě těchto měřítek bylo možné Moravské Slovensko územně specifikovat, ale k rozporům stačilo, když se v okrajových oblastech vyskytla obec s velkým počtem přistěhovalců. Proto asi není nutné pitvat se déle v tom, kde přesně má Slovácko hranice. Dnes se zjednodušeně říká, že jde o celé území bývalých okresů Uherské Hradiště a Hodonín s tím, že existuje i přesah do okresů Břeclav a Zlín. Jde tedy o oblast poměrně rozsáhlou a díky tomu i pestrou.



→ Slovácko se nachází
v Jihomoravském a Zlínském kraji.



↑ Ke Slovácku patří folklor a kroje i veselá nátura.

A teď k druhé otázce z úvodu. Co se vám vybaví, když se řekne Slovácko? Respondentům průzkumu se vybavily nejčastěji asociace spojené s konzumací alkoholu, veselými obyvateli, barevnými kroji a starší generace celkem nepřekvapivě zahlásila: „Slovácko sa nesudí!“ Tento televizní seriál s ikonickou postavou stařečka Pagáča zůstal díky své popularitě v paměti mnoha lidí, i když mladé generaci dnes už mnoho neříká. Přesto byl seriál svým způsobem vypovídající. Především ukázal to, že Slovácko skutečně není regionem, který by se nutně musel vytyčovat přírodními či jinými hranicemi nebo konkrétními obcemi. Jde v první řadě o území, jehož charakter utvářejí svérázní obyvatelé a jejich způsob života. Specifická nátura lidí na Slovácku je srdečná, ale i vznětlivá. Především však převládá úcta k tradicím a respekt k dědictví předků. I proto je Slovácko regionem, kde více než jinde přetrvávají tradice a zvyky a kde se v nebyvalé míře dochovalo bohatství krojových oděvů.

„K největším zajímavostem v kraji slovenském patří však jeho lid venkovský, Slováci. Lid ten, odchovaný už v dávných dobách výborným vínem, jest povahy ohnivě, ducha bystrého a zachoval dosud konservativismem ve velké míře chvályhodným svůj svěčný selský kroj, ryzí, starobylé nářečí, mnoho starodávných zvyků a překrásné písně domácí, které vzbuzují obdiv u každého znalce.“

Josef Klvaňa, *Moravské Slovensko*

→ Slovácko se etnograficky dělí do několika podoblastí.



Kde se ale vzala ta specifická nátura? Možná z toho, že zdejší obyvatelé jsou Slováci. Lépe řečeno moravští Slováci. Toto označení ale může naznačovat i jiný původ než slovenský. Příkladem možná byl termín Slovan, což má rozhodně oporu v historických pramenech. Právě zde totiž leželo centrum Velkomoravské říše. Ale pojďme nahlédnout do bližší historie. Ve výše uvedené knize *Moravské Slovensko* autoři považují Slovácko za zkrácenou a zjednodušenou verzi delšího Moravského Slovenska, což je jednoznačně název, který se skutečně používal. Za dob Rakouska-Uherska se totiž vžil označení Uherské Slovensko jako jméno pro oblast Slovenska, tehdy nesamostatné součásti Uherska. Oproti tomu se pak uvedené území za řekou Moravou označovalo jako Moravské Slovensko, aby bylo jasné, že i na území tehdejšího Rakouska žijí Slováci. Jako označení pro slovenský lid se v minulosti používal mimo jiné výraz Slovač. Kdo se do uvedené knihy začte, všimne si, že obyvatelé území autoři zásadně označují jako Slováky a o oblasti i zkráceně uvažují jako o Slovensku nebo s citem „našem milém Slovensku“. Dříve se také mnohem více než dnes podobala řeč Slováků a moravských Slováků. Ale pozor! Jak praví etnografové, lidé jsou moravští Slováci, ale území je buď Slovácko, nebo Moravské Slovensko, raději ne Moravské Slovácko. To je některými odborníky považováno za patvar.

Jak už stojí výše, Slovácko je oblast pestrá. Platí to jak pro obyvatelstvo, tak i pro zvyky či krajinu. Jsou zde místa tak rovinatá, že na kilometry neuvídíte kopeček, stejně tak jako ostré svahy Bílých Karpat. Zatímco někde po dešti nelze těžkým blátem pole projít, jinde jsou i několikametrové vrstvy vyprahlého písku. Kilometry obdělávaných polí se střídají s dalšími kilometry nekonečných vinohradů a ty zase střídají hluboké lesy a v některých z nich překvapí i skály. Přestože jedním z určujících měřítek regionu je specifická řeč, lze v ní odedávna najít rozdíly i vesnici od vesnice. I tolik obdivované kroje se liší. Proto lze Slovácko rozdělit na menší etnografické celky. Neznalé možná překvapí označení Horňácko, Dolňácko, Podluží, Moravské Kopanice nebo Hanácké Slovácko. Dolňácko pak může být podle spádového centra uherskohradištské, uherskobrodské, kyjovské nebo strážnické. Jednotlivé kousky se lišily dříve například i mírou blahobytu, respektive chudoby. Hornaté, a tím i výše položené Kopanice či Horňácko na svazích Bílých Karpat se úrodností nemohly rovnat ostatním částem Slovácka, proto tam vlastně dodnes až na opravdu velké výjimky nelze najít ony typické lány vinohradů. Zato tam odjakživa bylo plno luk či pastvin. Pro Slovácko tak není typické pouze víno a vinohrady, ale také ovocné sady a s nimi spojené pálenky. Na Slovácku najdete ženské kroje tak obyčejné, že v nich není problém pracovat a dívky i ženy si v nich pohodlně sednou, ale najdete tu také kroje s tolika škrobenými vrstvami nadýchaných spodničků, že si tancem znavená žena může k odpočinku leda tak kleknout, aby kroj neponičila. Pestrost je zkrátka jednou z důležitých charakteristik Slovácka.

NÁŘEČÍ ANEB SLOVÁCKO SA NESÚDÍ

Slovácké nářečí už se stalo objektem zkoumání nejednoho odborníka. Pokud by se mělo popsat zodpovědně, byl by to vědecký úkol. A to nejenom proto, že se v určitých charakteristikách odlišovalo i mezi jednotlivými vesnicemi. Důkazem o pestrosti mluvy na Slovácku budiž pro nezavěšeného alespoň označení jedné z typických slováckých pochutin, bramborových placek s povídky a mákem. Dodnes by se dalo najít i deset různých jmen tohoto jídla, i když s jeho popularitou se v posledních letech některé stávají už dominantní. Nejčastěji na tuto pochoutku lze narazit pod jménem patenty nebo laty, na což si už zvykají i ti, které to rodiče v mládí naučili jinak. V různých obcích u starších generací ale přetrvávají i názvy lokše, podešvy, přesňáky, olipy či šumpále.

Například ve sborníku *Na našem Slovácku*, vydaném v 30. letech 20. století, Maxmilián Kolaja rozebírá slovácké nářečí dopodrobna v mnoha obcích. Je to ale čtení dlouhé, komplikované, a navíc odpovídá stavu řeči, která už s dnešní mluvou stejně nemá mnoho společného. V současnosti už většina odlišností z jazyka vymizela. V rámci vlivu školy a spisovné češtiny, jakož i vlivu rodiny a jisté všeobecné „moravštiny“, se slovácký dialekt pozná spíše z dikce a některých slovíček, slovních tvarů či koncovek. V průběhu historie se také postupně slévaly rozdíly mezi jednotlivými obcemi či oblastmi Slovácka, což v posledních desetiletích platí dvojnásob.

S každou novou generací projevy slováckého dialektu z běžné řeči postupně mizí. Ještě dnes lze zejména u starších lidí zaznamenat některé velmi specifické prvky, na které reagují záchranné projekty odborníků. Právě v době vzniku této knihy provádí například Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR několikaletý průzkum. Věnuje se konkrétně jednomu prvku typickému dříve pro různé slovácké regiony: obalovanému „L“. Co to je? Třeba to, když se o někom chce říct, že je *milý*, ale ve skutečnosti vyslovuje *miuý*, místo *chlap* se říká *chuap* apod. Tento výzkum se odehrává především v obcích na Podluží, ale jev se vyskytoval i jinde na Slovácku. Mnoho dalších specifik by se našlo především v těsné blízkosti slovenských hranic v kopcích Bílých Karpat na Horňácku nebo Moravských Kopanicích, kde se místní dialekt drží snad nejlépe. I ve střední generaci se vykytuje mnoho těch, kteří například nepoužívají ono „Ř“, kterým se český národ tak pyšní. Místo něj používají „R“. Jak potom může znít například slovo „řekl“ v podání toho, kdo nepoužívá „Ř“ a současně používá obalované „L“? „Rekéu“. Jako např. „Franta ně rekéu, že mlynára nevidieu“. Také Hanácké Slovácko má svá specifika, která v průběhu času

zasáhla i mluvu v západním okraji Dolňácka. Zkráceně lze tedy říct, že slovácké nářečí se dělí podle vlivu okolí na vícero skupin, i když nezasvěcenému člověku z druhého konce republiky mohou znít všechny podobně.

→ *Postavy Matúša Pagáča a Jury Kláska ze seriálu Slovácko sa nesúdí si svého času oblíbilo celé Československo.*



Cílem této knihy ale není vědecky zkoumat, a tak bude nejlepší obrátit se tam, kde je slovácké nářečí dochováno v zábavné formě v míře vrchovaté a kde se jím může pokochat doslova každý bez nutnosti shánění jazykovědných příruček nebo vědeckých traktátů. Nejjednodušší seznámení se slováckou řečí podá každému zájemci stařeček Pagáč, postava spisovatele Zdeňka Galušky v jeho dílech *Slovácko sa súdí*, *Slovácko sa nesúdí* nebo ve výběru *Stařeček Pagáč vyprávjáú*. Milovníci televizního seriálu „Slovácko sa nesúdí“ ze 70. a 80. let minulého století možná budou tvrdit, že seriál viděli a nářečí mají díky tomu „v malíku“, ale seriál ukazuje jen část literárního díla a jazyk jeho postav je oproti literární předloze už místy trochu zjednodušený.

.....

„Takú prítrúblú Kaču dostaneš aj z gruntem!“

„U Pelěšků měli svajbu. Ale jakú svajbu! Zabitě prasa a jalúvka, slépek a husí jak much – tož si môžete myslieť! V chalupě vůně jak v apatyce, plné opálky koláčků a batéryja babúvek stála v komoře na policách a čekala na hrdinskú smrť zjezením. Kmotřenka Žajdlíčka ze zamastěnú hubú roznášaly svadebčanom slepičí polévku a dívaja sa na strýca Dúbka bylo vidět, že lokše sú pravé svajbové, dlúhé jak púťová pēsnička – lebo ich už měli dávno v krku a ešče jim visaly z huby na talérek...“

ukázka z povídky Zdeňka Galušky

Tento jazyk je možná až příliš zabarvený či přehnaně metaforický, jelikož odpovídá stylu literárního díla, které mělo především pobavit. Jde přece jen o umělecký text. Ale to neznamená, že v něm čtenáři nenajdou některé typické rysy, jako například zaměňování spisovného *ou* za *ú* nebo známé *aj* namísto *také*. Milovníci ikonických slováckých výrazů *tož* (tak) a *včíl*, případně *včílka* (ted', hned) si v těchto knihách rozhodně také přijdou na své. V této souvislosti se určitě hodí připomenout, že *tož* při své mluvě používal i náš první prezident Tomáš Garrigue Masaryk. V jeho době se ale toto slůvko používalo někdy i mimo Slovácko. Jazyk stařečka Pagáča pak odpovídá rodišti jeho tvůrce, což byl Uherský Ostroh. I z děje a zmínek o některých obcích je patrné, že děj je zasazen do centrální části Slovácka – Dolňácka. Z některých povídek je i jasně patrné období. Odpovídá přibližně počátku 20. století s tím, že Zdeněk Galuška povídky začal psát ještě v první polovině 20. století.



↑ Přebal LP desky, na které je nejen kresba Matúša Pagáča, ale i fotka jeho tvůrce Zdeňka Galušky.

SLOVÁCKO-ČESKÝ SLOVNÍK:

Vybráno z vysvětlivek knihy *Stařeček Pagáč* vyprávějící.

armara	skříň	marhula	meruňka
báleš	koláč	najskór	nejdřív
bečí	pláče	ňúrat	hledat
břéskat	křičet	oharek	okurek
casnovat . . .	tahat	oringle	náušnice
cúfat	couvat	pantok	velká sekera
čagan	hůl	paprčit sa . . .	zlobit se
čut	slyšet	plandat	kymáčet se
dokřápaný . .	dotlučený	poščat	půjčit
dúle	dolů	rúbnút	udeřit
erteple	brambory	rygl	zástrčka
fertyk	hotovo	semkaj	sem
firhaňky . . .	záclony	slopat	pít
gágor	krk	ščúřit sa . . .	usmívat se
gramlavý . . .	nešikovný	škraň	tvář
guča	boule	šmatlat	klopýtat
henkaj	támhle	špónovat . . .	napínat
hépl	skočil	štrngat	připíjet
ináč	jinak	tajak	tak jako
izba	světnice	turkyň	kukuřice
klebetnica . .	pomlouvačka	užička	lžíce
kór	teprve	včíl	ted'
kysňa	bedna	vykmásat . . .	vytrhat
lamentovat .	naříkat	zajtrajšek . .	zítrék
ledvá	sotva	zamatlaný . .	umazaný
liščit	dát facku	žufan	naběračka

Aby ale došlo i na odbornější charakteristiku, lze uvést alespoň výběr některých odlišností slováckého nářečí, které se udržují dodnes. Je to například množné číslo v sedmém pádě zakončené na -ama: (s/se) *krávama, súsedama, zdama* (spisovně *krávami, sousedy, zdmi*). V některých obcích se používá 3. osoba plurálu sloves s koncovkou -íja/íjá. Takže se říká *prosijá, umijá* (spisovně *prosí, umí*). Jinde ovšem tentýž jev má podobu koncovek -iju/ijú, tedy *prosijú, umijú*. Lze zaslechnout také rozkaz v množném čísle tvořený analogicky podle jednotného čísla: *pošlite, pomodlite sa* (spisovně *pošlete, pomodlete se*). Velmi časté je dodnes na mnoha místech Slovácka používání zvratného *sa* (spisovně *se*). Ačkoliv obecně moravská nářečí oproti těm českým spíše zkracují, někde se naopak přidává, jako třeba v případě slováckého postfixu -kaj, což dokazují i řádky výše viz *semkaj, včilkaj* (*včíl = teď*) *henkaj* (*hen = tam*). Zajímavé je také vynechávání počáteční hlásky j. Slyšet lze slova jako *iné, enom, ešťe* (spisovně *jiné, jenom, ještě*). Klasikou je pak i jinde na jižní Moravě vyskytující se vyjádření v první osobě slovesa být či chtít v podobě (*já*) *su, chcu*. Moc milé je poslouchat starší generaci, když mluví o svých rodičích či příbuzných nebo vážených susedech formou onikání, což už ale mládež ani střední generace nepoužívá. „Maměnka chtěly, abych sa dobře vdala,“ lze dnes slyšet už jen opravdu od těch nejstarších obyvatel Slovácka.

Nutno říct, že ještě existuje další jednoduchá cesta k poznání slováckého dialektu a tou je píseň. Písníček ze Slovácka, lidových či těch, které mají svého autora, existuje nepřeberné množství. Kdyby si někdo dal práci a spočítal všechny, které uvádí vydané publikace, zpěvníky, záznamy sběratelů apod., byly by to minimálně stovky. Slyšet je lze i v současnosti při mnoha příležitostech. Stačí na Slovácku navštívit hodové slavnosti, jakýkoliv folklorní festival nebo třeba jen košt vína, ke kterému téměř vždy dělá kulisu některý z místních pěveckých sborů či cimbálových muzik. Těžko říct, která z písní je nejnámější. Možná nad nimi kraluje jedna – *Vínečko bílé*. Tato písnička si podmanila milovníky vína z celé republiky a málokdo z nich by nedokázal říct aspoň dva tři verše. Je to ale dílo nikoliv lidové, jak si mnoho lidí myslí. Má svého autora a tím je Fanoš Mikulecký, folklorní ikona z podlužáckých Mikulčic. Nebo by to bylo *Teče voda, teče*, kterou miloval i T. G. Masaryk? Pro návštěvníky ze vzdálenějších koutů ČR je jazyk těchto písní jistě srozumitelnější než expresivní literární dílo Zdeňka Galušky. Nutno ale podotknout, že už dávní sběratelé lidových písní si všimli, že do textů někdy pronikala i slůvka spisovná nebo z jiných regionů. Písně proto podle některých odborníků nelze brát jako dokonalý obraz nářečí.

Jmenovat lze ze Slovácka mnoho dalších písní, které po pár slovech a notách poznají i ti, kteří folkloru neholdují. Jako například *U muziky su já chlap, V šírem poli studánečka, A já mám koníčka vraného, Nepij, Jano, nepij vodu, Dobrú noc, má milá, Chodíme, chodíme, lšla Marina, Láska, bože, láska...* Existují i takové, které přímo odkazují ke konkrétním místům na Slovácku: *Když sem šel z Hradišťa, Ej, od Buchlova, V Hodoníně za vojáčka, Otvírajte sa, strážnické brány, V Zarazicách krajní dům* a další. I některé slovácké lidovky prošly vývojem a různé zpěvníky

u nich uvádějí rozdílné verše. Také vznikaly rozličné texty na jeden nápěv, a u některých se dokonce můžete dostat do sporu ohledně původu. Stane se například, že zdroje uvádějí původ slovácký a jinde slovenský. To ale jen potvrzuje, že na Slovácku skutečně žijí moravští Slováci.

Ostatně i odborníci tvrdí, že píseň věrně odráží charakter každého regionu. I na základě toho například etnograf František Synek ve své knize *Frajárka z Kyjovska* uvádí rozdíly v nátuře obyvatel Slovácka a nejbližšího okolí. „Doláci nemají tolik výbušnosti, vznětlivosti a veselosti jako Slováci, jejichž zpěvnost a veselá mysl je ovlivněna často až nespoutaným temperamen-tem a neutuchajícím elánem. Hanáci jsou naopak mírní a ve svých projevech rozvážní,“ uvádí Synek. V podobném duchu se vyjádřil v 80. letech 20. století i historik Jiří Pajer s muzikantem a sběratelem písní Michalem Miltákem při hodnocení písní Strážnicka. Podle nich zpěv nebyl dříve zdaleka jen zábavou spojenou s hudebními vystoupeními, jako je tomu dnes. Zpívalo se často při každodenních příležitostech. Zpěv patřil na Slovácku k základům života v kolektivu.

Text lidové písně *U muziky su já chlap*

U muziky su já chlap, doma koně žerú žlab.
A já povím tatovi, dajte koně rasovi.
Z kože budú remeně, z kostí budú hrebeně.
Z hlavy bude hrkadlo, z očí bude zrkadlo.
Husárovi dobre je, nic nerobí, len pije.
Štyry groše na deň má, ešte z toho milej dá.

Text lidové písně z Kopanic *Šecí ludé povedajú*

Šecí ludé povedajú,
že já lúbím mlynářku.
A já ju nelúbím,
já ju len rád vidím,
pretože má pri úšku
frndžálku ku ku ku.



↑ Žádná slavnost na Slovensku, menší či větší, se neobejde bez zpěvu. Jako třeba při hodech ve Vracově.



↑ Obyvatelé Starého Poddvorova dokáží ve svých instalacích při tradičním Dýňovém víkendu vystihnout základní charakteristiky Slovenska.

KROJE – PÝCHA SVÉRÁZNÉHO REGIONU



Jestli je něco skutečnou výstavní síní Slovácka, pak jsou to bezesporu kroje. Ve starších knihách se lze dočíst, jaká je škoda, že kroje na jihovýchodní Moravě zažívají úpadek a pomalu mizí. Autoři takových varování psali podobně zřejmě ještě před padesáti či šedesáti lety a připravovali se na to, že možná už po roce 2000 budou kroje jen v muzeích. Opak se stal pravdou. Zájem o lidový kraj se obnovil a posledních třicet let lze nazvat doslova krojovou renesancí. Kroje oblékají s pýchou i mladí a zájem o ně rozhodně neupadá. Nikde jinde v České republice nejsou lidové kroje dochovány v takovém objemu a pestrosti jako právě na Slovácku. To tvrdil už národopisec Josef Klvaňa v době, kdy se teprve rozpadalo Rakousko-Uhersko. Ve venkovských oblastech celé dnešní České republiky byly podle jeho slov selské kroje časté. Oděv totiž nepodléhal změnám módy jako ve městech. Vznikaly ustálené podoby často všeobecně platné pro jednotlivé farnosti nebo panství. Vynikala v tom hlavně Morava. Zhruba od 18. století už oděv díky tomu plnil funkci znaku lokální příslušnosti. První úpadek začal už po roce 1848. Po roce 1866 ale začaly mizet některé typické kroje i na Moravě. „Po pruské válce r. 1866 začaly se šmahem vytráceti kroje hanácké, jichž bylo několik. Mezi roky 1870–1880 vymizely skoro naprosto kroje lašské i valašské a u mužského pohlaví i brněnské. A pouze jihovýchodní Morava, naše milé Slovensko, zachovalo si až do století 20. podivuhodným způsobem záživé a veselé barvy svého kroje selského,“ píše Klvaňa ve sborníku *Moravské Slovensko* v roce 1918.

Slovácký kraj přitom není zdaleka starodávným a prostým oděvem. Postupně nabíral na zdobnosti a v podstatě všude rozlišuje tzv. kraj pracovní a kraj slavnostní (odlišnosti existují i mezi variantami pro vdané, ženaté a svobodné). Kraj pracovní odpovídá tomu, co naši předkové oblékali při běžných činnostech. Dnes se využívá při slavnostech, které podobné tradice připomínají, jako například dožínky nebo vinobraní. Kraj slavnostní se nosí pouze při speciálních příležitostech. Právě tyto varianty kroje tolik obdivují návštěvníci Slovácka. Až na výjimky má každá obec svůj kraj, přesnou podobu, k níž se hlásí a která danou obec charakterizuje. Mnohé kroje jsou samozřejmě platné pro širší území s vícero vesnicemi, ale i tehdy si každá vesnička pěstuje nějakou odlišnost, byť ji laik snad ani nepostřehne. Národopisci v první polovině 20. století rozlišovali na Slovácku celkem 28 krojových okrsků. Speciálním fenoménem je pak kraj kyjovský, který se za první republiky stal jistým reprezentantem celé Moravy. Dosáhl i díky tomu velké popularity a dodnes se i mimo Slovácko některé vesnice, kde se původní varianta kroje nedochovala, uchylují k používání kyjovského jako náhrady.



↑ Snímek ze slavností z Tvrdonic ukazuje podobu lidového kroje na Podluží. Foto: Lukáš Rajchman





↑ Pracovní verze ženských krojů při ukázce sečení luk u Strážnice.



↑ Ženy v kyjovském kroji při průvodu festivalu Slováký rok.

Charakteristika slováckého kroje v souvislostech (J. Klvaňa)

„Mužské Slováky charakterisují úzké šněrované nohavice a haleny, ženské pak nošení bot, krátkých sukní nebo šorců a po případě fěrtochů, čímž vším se alespoň ve století XIX. od sousedních Hanáků a Valachů lišili. Slovákům uherským co do podstaty jednotlivých součástí krojových jsou Slováci naši moravští příbuzní, ale naši mají vše bohatější a pestřejší. Náchylnost k malým kloboučkům na Moravě proti širokým na Uhersku je nápadná. Naopak zase úprava šátků ženských na Slovensku uherském jest nepatrná, kdežto na Moravě velmi rozmanitá a složitá. Při hranicích moravsko-uherských od St. Hrozenkova až po Hodonín, ba až po Břeclav leckde buď v kroji nebo alespoň ve výšivkách zjistiti můžeme mnohou podobu a podrobnosti, které nasvědčují příbuznosti a vzájemnému působení uherského Slovenska na moravské.“

Josef Klvaňa rozdělil slovácké kroje do osmi hlavních skupin, které jsou podobné i etnografickému dělení Slovácka. Každá ze skupin má pak ještě podskupiny, které se někdy od sebe liší méně, více, někdy i zcela zásadně. Pro toho, kdo chce poznat podrobněji podoby všech variant, nezbyvá než se obrátit k odborné literatuře nebo k instituci nejpovolanejší, což je Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, kde se dokonce i v interiérech zámku nachází expozice věnovaná lidovým oděvům. Nejzábavnějším způsobem vzdělávání jsou ovšem opakované návštěvy Slovácka, nejlépe v létě v době folklorních festivalů nebo i na podzim, kdy vrcholí sezóna hodů. Tam je příležitost si kroj prohlédnout zblízka a po zapředení do družného hovoru s místními i osahat. Poučné jistě při hovoru se zasvěcenými bude také poznávat terminologii spojenou s kroji.

Všeobecný popis krojů Kyjovského Dolňácka jako ukázka terminologie spojené s kroji (J. Klvaňa a F. Fintajsl)

„Jednotlivé části ženského svátečního kroje jsou tyto: rukávce s tkadlí, kordulka, kolem krku někdy límec (obojek, krejzl), vespod několik naškrobených spodních sukní bílých (fěrtochů), na nich sukně (pávka, plyška, kanafaska); přes sukni se váže zástěra (fěrtůšek) a kolem pasu pentle. Na hlavě bývá pestře zdobený čepce a na něm uvázaný šátek – turečák. Ke kroji se většinou nosí černé punčochy a černé vysoké ‚vrapené‘ boty (kordovánky). K mužskému kroji patří košile se širokými rukávy, dole na rukávech, kolem krku na límci a na hrudi na náprsence vyšívání, přes košili kordulka, na hlavě černý klobouk s malou stříškou, zdobený hedvábnými housenkami (krepinami), kosárkem a květinami. Kalhoty jsou upjaté a kožené nebo plátěné,

přední stranu nohavic uzavírá punt, v němž je vyšívaný šátek. Kolem pasu je dlouhý řemen, zdobený mosaznými bombíky. Na nohou se nosí vysoké boty, holínky.“



↑ Chasa z Velkých Bílovic v hanácko-slováckém kroji. Foto: Milan Krásný



↑ Ženský kroj z Míkovic jako ukázka jednoho ze specifických způsobů vázání šátku.
Foto: Eliška Jordánová



Skupiny slováckých krojů podle J. Klvani

Kroj dolácký

uherskohradištský, kunovický, uherskoostrožský, veselský, strážnický, rohatecký

Kroj břeclavsko-hodonínský

jihokyjovský, mutěnicko-hovoranský, podlužácký

Kroj uherskobrodský

hradčovický, vlčnovský, nivnický, bánovský, stráňanský, březovský

Kroj horňácký

Kroj kopaničářský

Kroj podhorácký

*severokyjovský, vracovský, osvětimansko-domanínský, žeravický,
buchlovický, bohuslavický*

Kroj zálesácký

luhačovicko-pozlovický, slavicko-bojkovický

Kroj hanácko-slovácký

hanácko-slovácký severní, hanácko-slovácký jižní

Kdo si chce dnes nechat kompletně ušít nový kroj, musí si připravit peníze v řádu deseti-tisíců korun. I proto je velké množství současných krojů starších, děděných po předchozích generacích. Každý majitel své kroje opečovává jako poklad a péče to není vůbec jednoduchá. I proto lze zaznamenat v některých obcích organizovaná školení zaměřená na šetrné praní, žehlení nebo škrobení jednotlivých součástí. Stejně tak není jednoduché se obzvláště do ženského kroje správně obléct. To bývalo odedávna pod bedlivým dohledem místních tetiček, které při slavnostních momentech seděly stranou a probíraly, kdo je jak upravený nebo naopak ruší správný vzhled buď z nedbalosti, nebo ze snahy o výstřednost. Samostatným uměním je pak vázání šátků. Na území Slovácka má vázání mnoho variant a většinou v každé vesnici daný způsob ovládá už jen úzký okruh starších žen. I tato dovednost se proto v poslední době vyučuje při setkáních organizovaných obcemi nebo místními folklorními kroužky. A jsou to školení opravdu hojně navštěvovaná. Účastní se jich nejen střední generace, ale i ta mladá, u které zájem o folklor skutečně neupadá.

Objevuje se ale jiný problém a tím je mizející řemeslná znalost náročnějších technik spojených s výrobou či opravami krojů, která jde ruku v ruce s tím, že v době moderních a levných textilních technologií se ručně vyšívání kroje stávají luxusem. A ti, kteří tento luxus dokáží tvořit, postupně mizí. I při vysokém stupni vývoje například vyšívacích strojů existují prvky, které zatím žádný stroj vyšít nedokáže. Prozatím je mezi lidmi pořád dostatek krojových sou-

částek z kvalitních materiálů, ručně vyšíváných, které při správné péči vydrží opravdu dlouho. Jednou se však opotřebí i ty a možná už na světě nebude žádná tetička, která by dokázala vyrobit novou. Snad to ale nastane až v době, kdy budou existovat stroje, které dokáží lidový kroj ve všech jeho variantách vytvořit. Dosud je nutné se při potřebě výroby obrnit trpělivostí. Šití jednotlivých prvků je třeba shánět u různých osob a každá má přitom pořadník čekatelů. Jen v málokterém koutě Slovácka žije někdo, kdo je schopen vyrobit místní kroj kompletně svépomocí. Pak jsou za takovým počinem ukryty týdny práce. Obrovskou zásluhou v zachování řemeslné znalosti je proto existence šicích dílen, které se na výrobu krojů (nejen slováckých) specializují. Najdete je například v Blatniče nebo v Uherském Ostrohu.



↑ Kroj z oblasti Hornácka. Foto: Zuzana Černá



Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Fenomén Slovácko***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.